

COMUNICĂRI EPIGRAFICE II*

A doua serie de materiale epigrafice, pe care o prezentăm mai jos, se referă la descoperiri din epoca romană de pe teritoriul actual al Banatului și al Olteniei. Cu excepția celor de la Pojejena de Sus, Dierna și Drobeta, în rest avem de-a face cu descoperiri recente, realizate prin cercetări personale : săpături arheologice, cercetări de suprafață pe aria unor vechi așezări, investigații prin colecțiile unor muzee și chiar răscoliri de arhive.

O mare parte dintre aceste documente epigrafice o formează ștampilele pe țigle sau cărămizi legate de activitatea constructiv-militară a armatei romane în perioada de cucerire a Daciei și de după aceea. Știrile date de ele aduc completări importante privitoare la apărarea provinciei.

1. *Pojejena de Sus* (r. Moldova Nouă, reg. Banat). Fragment sculptural din marmură rupt de la colțul de jos din dreapta al unui relief mithriac. Are dimensiunile : $0,10 \times 0,09 \times 0,013$ m și litere înalte de $0,010-0,016$ m. Fragmentul a fost colecționat înainte de ultimul război mondial, de către colecționarul local Gh. Georgescu. Recent, împreună cu întreaga colecție a acestuia, a intrat în patrimoniul Muzeului raional din Lugoj.

Relieful plăcii prezenta obișnuita scenă a sacrificiului mithriac, din care se mai văd : picioarele dadoforului din dreapta (*Cautes*), ciinele ridicat pe două picioare spre gitul taurului și un genunchi al animalului sacrificat.

Din inscripția dedicatorie (gravată pe un singur rând) se păstrează numai ultimele patru litere, al căror sens rămîne neîntregibil (fig. 1/1) :

. . .MESO

Cultul zeului iranian era necunoscut la Pojejena de Sus¹. El poate fi pus în legătură cu garnizoana locală, mult timp formată din *cohors V Gallorum*². Prin natura ei marmura folosită la acest relief este de import

* Prima serie publicată în SCIV, XIII, 1962, 1, p. 115 și urm.

¹ Cf. CIMRM, vol. II, p. 323 și urm. În Banat, cultul lui Mithras este cunoscut numai prin descoperirile de la Dierna și Tibiscum; cf. CIMRM, nr. 2 153 și 2 154.

² Bibliografia generală la D. Tudor, în SCIV, XIII, 1962, 1, p. 115 și urm.

și probabil că scena sculptată (de o formă tipică) era deja executată, și la Pojejena de Sus i s-a adăugat numai dedicația epigrafică.

2. *Pojejena de Sus*. Opaț din lut de formă circulară, decorat pe capac cu bobite în relief; este lung de 0,080 m, lat de 0,065 m și cu litere

Fig. 1. — 1, Fragment dintr-un relief mithriac de la Pojejena de Sus; 2, inscripție pe un opaț de la Pojejena de Sus; 3—7, ștampile de la Drobeta aplicate pe cărănuzi; 8, inscripție pe un relief descoperit la Bistrița; 9, ștampilă din Romula pe o *morlaria*.

înalte de 0,010 m. A făcut parte din colecția Gh. Georgescu, iar acum se păstrează la Muzeul raional din Lugoj. Pe fund este inscripția (fig. 1/2):

XΓOT.

În acest amestec de litere nu se poate întregi numele unui producător sau numeral. Este probabil o firmă ad-hoc, a unei *officina*.

3. *Dierna* (Orșova). Fragment dintr-o lespede de calcar descoperită acum 10—15 ani în orașul Orșova. Se conservă la Muzeul școlii medii

VIXIT	<i>vixit</i>
.NN.XVIII	<i>a]m(is) XVIII</i>
.MATROVI	<i>Matro vi[x(it)]</i>
.NCVIX.AN XX	<i>NC vix(it) an(nis) XX</i>
.ROVIX.	<i>Mat?] ro vix(it)</i>

⁵ Gr. Florescu, *Deux tablettes nouvelles des Cavaliers danubiens*, in *Hommages à Léon Hermann* (Coll. „Latomus”, vol. XLIV), Bruxelles, 1960, p. 369 și urm. și pl. XXII/1. Cf. și D. Tudor, *Dacia*, N. S., V, 1962, p. 342, n. 140. Pentru aşezarea rurală romană de la Bistrița, vezi D. Tudor, *Ollenia romană*, ed. a II-a, București, 1958, p. 179.

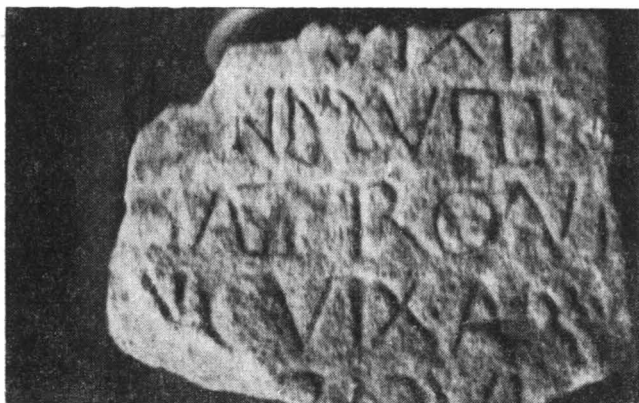

Fig. 2.— Fragment dintr-o inscripție de la Dierna.

Fig. 3.— Basorelief din marmură descoperit la Bistrița.

Pentru textul epigrafic s-a dat lectura : [A]ur(elius) Gratinian/us pro [nat(is)]? votum [solvit?]. Rectificări sînt de făcut în r.2. Primele două litere, VS, sînt total dispărute, încît întregirea lor cere paranteze unghiulare. Sînt de asemenea de exclus [nat(is)] și [solvit], deoarece nu apar pe piatră. După PRO se zăresc destul de clar gravate literele IMV, ceea ce sugerează cuvîntul *immunitas*, cuvînt în concordanță cu caracterul tematic al sculpturii. După VOTVM apar literele VO, deci o prescurtare pentru *vo(veit)*. Față de aceste constatări, propunem lectura (fig. 1/8) :

[A]ur(elius) Gratinian-

[us] pro im(m)u(n)itate) votum vo(veit).

S-a identificat în acest relief o nouă reprezentare a Cavalerilor danubieni ⁶, propunere ce nu concordă cu exactitatea reprezentării sculpturale și nici cu conținutul inscripției străine față de acest cult ⁷. De reținut și faptul că nici unul dintre simbolurile și emblemele de cult specifice în reprezentările Cavalerilor danubieni nu apare pe relieful de la Bistrița, situație ce-l exclude din grupul acestora.

Nu este greu de văzut că pe relieful de la Bistrița apare, de fapt, cunoscuta temă de pe monumentele sculpturale renane, în care un cavaler victorios, întruchipare a *binelului*, calcă în picioarele calului o figură umană monstruoasă, anguipedul, personificare a elementului *rău* ⁸. În acest sens este de înțeles și rostul expresiei *pro immunitate* din inscripție.

Partea interesantă din reprezentarea de la Bistrița este aspectul iconografic al zeului cavaler ca personificare a *binelui*. Schema tabloului cu elementele accesorii (arborele, acvila, costumul etc.) sînt un împrumut adus de pietrar din arsenalul iconografic al Cavalerului trac, divinitate populară în atelierele sculptorilor din cele două Moesii și Dacia ⁹. Am avea deci în acest monument votiv o reprezentare sincretistă a zeului cavaler, ca personificare a *binelui*, ce oferă *immunitas* față de forțele *răului*.

5. *DROBETA* (T.-Severin). Fragment dintr-o țiglă ($0,17 \times 0,16 \times 0,07$ m) pe care se păstrează primele două litere (înalte de $0,013$ m) dintr-o ștampilă. Nu se cunosc condițiile descoperirii. Muzeul din T.-Severin (inv. II, 7 227). Sînt clare literele (fig. 1/3) :

AT

6. *DROBETA*. Cărămidă intactă, de mărimea : $0,28 \times 0,18 \times 0,075$ m, pe care s-a imprimat o ștampilă cu litere grosolane (înălțimea medie a lor este de $0,020$ m). Rămîn necunoscute împrejurările descoperirii. Muzeul din T.-Severin. Probabil, lectura (fig. 1/5) :

⁶ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 370.

⁷ D. Tudor, în *ED*, VII, p. 206 ; *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 361 și urm. și V, 1962, p. 342. Țin a preciza, cu această ocazie, că îndemnul de a aduna și a studia monumentele Cavalerilor danubieni îl datorez lui M. Rostovțev.

⁸ E. Espérendieu, *Recueil général de bas-reliefs, statues et bustes de la Gaule romaine*, Paris, 1907—1928, vol. IV, 3 158, 3 207 ; V, 4 557, 4 768 ; VII, 5 473, 5 559, 5 700 etc. ; F. Koepp, *Die Grabdenkmäler, Germania Romana, ein Bilder-Atlas*, Bamberg, 1926, III, p. 5 și 26, cu pl. V-VIII ; D. Tudor, în *ED*, VII, p. 231 ; I. Moreau, în *Nouvelle Clio*, 4, 1952, 5—8, p. 219 și urm.etc.

⁹ G. I. Kazarow, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien*, Budapesta, 1938, Textband, p. 9 și urm. și Tafel. *passim*.

Fan(n)ius?

7. *DROBETA*. Fragment de țiglă ($0,15 \times 0,09 \times 0,03$ m) cu o șampilă păstrată parțial, asemănătoare ca aspect cu cea precedentă, dar nu și identică (litere înalte de 0,02 m). Muzeul din T.-Severin (inv. II, 7 359). Nu se cunosc condițiile descoperirii. Are o ligatură DA, iar ultimul A nu posedă bara orizontală de legătură (fig. 1/6) :... DANA. Probabil : [*Dar?*]d(i)ana ?

La atare lectură ipotetică ne îndeamnă și aspectul tîrziu al literelor ¹⁰.

8. *DROBETA*. Fragment dintr-o țiglă ($0,10 \times 0,08 \times 0,04$ m) pe care se păstrează un rest dintr-o șampilă cu litere înalte de 0,012 m. Nu se cunosc condițiile descoperirii. Muzeul din T.-Severin (inv. II, 7 224).

Sînt rămase intacte : litera A urmată de numeralul II. Înaintea lui A apare piciorul orizontal de jos al unui L. Ultima literă a fragmentului ștampei este de identificat, prin forma sa ovală, cu O, G sau C.

Avem de identificat în această șampilă o [a]la, cu numeralul II. Din lista *alae*-lor cunoscute în provinciile romane dunărene, singura care permite o întregire pe această șampilă ar fi (fig. 1/7) :

[a]la II G [*all(or)um et Pan(noniorum)*]?

Unitatea respectivă este cunoscută în diplomele militare ale Daciei Porolissensis din anii 159—164 ¹¹. Dacă întregirea modestului fragment drobetan ar fi sigură, ne-am putea explica prezența cohorții la Dunăre, cu prilejul războaielor de anexiune ale Daciei.

9. *DROBETA*. Fragment rupt de la marginea din stînga a unei cărămizi ($0,19 \times 0,17 \times 0,06$ m) pe care se păstrează grafitate capetele a două rînduri cu litere grecești înalte de 0,005—0,024 m. Rămîn necunoscute condițiile acestei descoperiri. Muzeul din T.-Severin (inv. II, 7 356). Propunem lectura (fig. 1/4) :

Ἐντ[αῦτα ?

Σεκοῦ[νδεῖνος ?

Bineînțeles, atît în r.1 cît și în r.2 se pot propune și alte întregiri de nume. Ca și în alte ocazii din Drobeta ¹², ne găsim în fața unui exercițiu de scris pe o cărămidă făcut de un individ care avea numai numele latin.

10. *Bîrsești* (com. Buleta-Govora, r. R.-Vilcea, reg. Argeș). Fragment de țiglă de mărimea : $0,14 \times 0,125 \times 0,03$ m, pe care se vede o șampilă cu litere înalte de 0,03—0,04 m. Muzeul raional din R.-Vilcea. S-a

¹⁰ Ștampele cu acest conținut sînt cunoscute la Drobeta, cf. *CIL*, III 14216, 32 și D. Tudor în *SCIV*, XI, 1960, 2, p. 346 și urm., unde se propune lectura : *Da(ciae) R(ipensis) Diana*.

¹¹ Wagner, *op. cit.*, p. 39 ; I. I. Russu în *Materiale*, II, p. 710 și G. Forni în *Athenaeum*, N. S., XXXVI, 1—4, 1958, p. 32 și urm.

¹² D. Tudor, *Ollenia romană*, p. 389, nr. 51—52.

descoperit de mine, la suprafața solului (1961), în punctul numit la „Plu-tă”, în urma arăturii cu tractorul pentru o pepinieră. Pe locul găsirii există o puternică așezare dacică, din a doua epocă a fierului, pe care o identi-

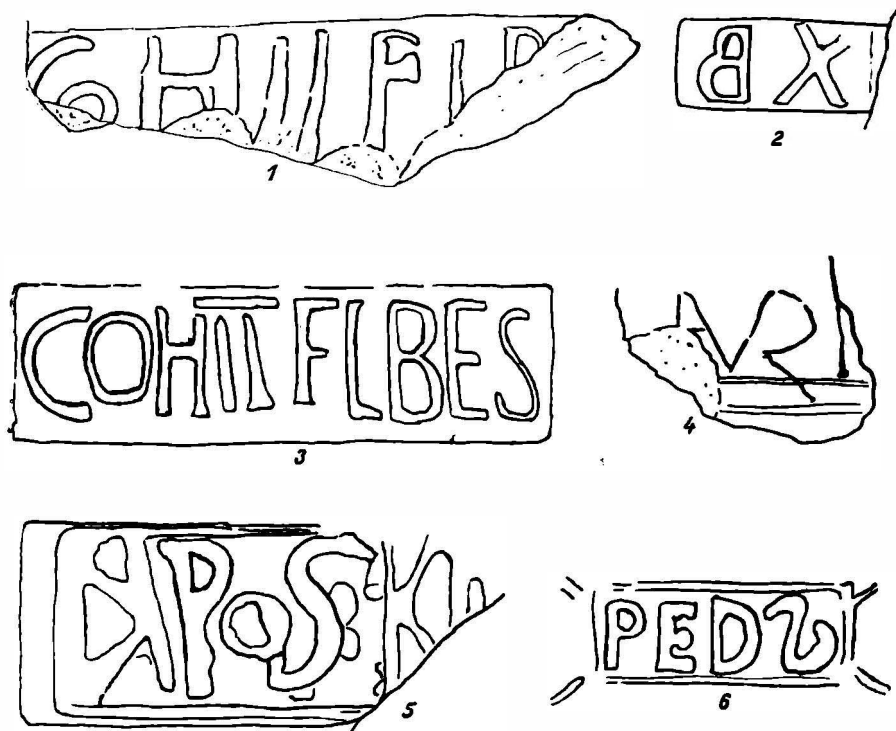

Fig. 4. — 1, 2, cărămizi și țigle de la Birsești; 3—5, ștampile pe cărămizi și țigle de la Stolniceni; 6, ștampile pe țiglă, din Drobeta.

ficăm cu Buridava getică¹³. Deși literele apar greoaie ca execuție, sintem siguri de lectura (fig. 4/1):

coh(ors) II Fl(avia) B[es(sorum)]

Această cohortă apare acum pentru prima dată pe teritoriul Olteniei. În 105 e.n. făcea parte din armatele Moesiei inferioare¹⁴, pentru ca mai apoi, în 129 și 140, să o întâlnim sub ordinele procuratorului din Dacia inferioară¹⁵. După încheierea operațiilor de cucerire a Daciei, ea se așezase la Cincșor, în sud-estul Transilvaniei, unde a construit și castrul local¹⁶.

¹³ D. Tudor, *Les garnisons de Buridava à l'époque de la conquête de la Dacie*, în *Akte des IV. Intern. Kongr. f. griech. u. lat. Epigraphik* — 1962, Viena, 1964, p. 404 și urm.

¹⁴ *CIL*, XVI, 50; Wagner, *op. cit.*, p. 97; D. Tudor, *Oltenia romană*, p. 274 și *AnnEp*, 1957, nr. 299.

¹⁵ *CIL*, XVI, 75 și B. Gerov, în *Klio*, 37, 1959, p. 207.

¹⁶ C. Daicoviciu, în *AISC*, II, 1936, p. 253. De la Cincșor, ea dizlocă un detașament în micul *burgus* de la Rucăr (r. Muscel, reg. Argeș), cf. D. Tudor, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 92.

Prezența unui detașament al ei (desigur în aceeași epocă cu cel de la Bîrsești) se mai constată și la Stolniceni, deci la 3 km est de Bîrsești (cf. nr. 12, mai jos). După pacea cu sarmații din 175 e.n., împreună cu alte unități ea este trimisă în Orient ¹⁷.

11. *Bîrsești*. Fragment de cărămidă aflat în aceleași împrejurări ca și cel precedent, avînd mărimea: $0,18 \times 0,16 \times 0,055$ m și resturi dintr-o ștampilă inversată, cu literele... XB, înalte de 0,018 m. Muzeul din R.-Vîlcea.

Dintre numeroasele *alae* și *cohortes* auxiliare al căror apelativ avea inițiala B (ca *Bosporanorum*, *Bracaraugustanorum*, *Breucorum*, *Brittonum* etc.) nu găsim nici una care să fi ajuns la cifra IX, în afară de cele de *Batavi* ¹⁸, respectiv cohorta a noua, recrutată din teritoriul acestui trib. Atare situație ne permite să întregim ștampila de la Bîrsești (fig. 4/2):

[c(ohors)I]X B(atavorum)

Ea se identifică cu *cohors IX Batavorum milliaria equitata*, care, acum pentru prima dată, se întâlnește pe teritoriul Daciei, în Buridava getică. În tot decursul secolelor II—III e.n., inscripțiile și diplomele militare o menționează numai în Raetia, la Weissenburg și Passau ¹⁹.

12. *BVRIDAVA romană* (satul Stolniceni, com. Rîreni, r. R.-Vîlcea, reg. Argeș). Cu ocazia săpării unor bazine de apă ale fabricii de sodă „Govora”, în punctul numit la „Priză” (pe malul Oltului) s-au descoperit (1962) multe fragmente de țigle ștampilate. Dintre aceste ștampile unele au mărimea: $0,12 \times 0,035$ m și poartă litere înalte de 0,020—0,028 m. Toate se păstrează în Muzeul din R.-Vîlcea. Lectura lor este clară (fig. 4/3):

coh(ors) II Fl(avia) Bes(sorum)

Aspectul scrisului diferă față de al literelor de la Bîrsești (cf. mai sus, nr. 10), deși datează din aceeași epocă și aparțin aceleiași unități militare.

13. *BVRIDAVA romană*. Fragment de țiglă descoperit în aceleași condiții și mediu arheologic ca nr. 12. Ștampila păstrată este închisă într-o *tabula ansata* ($0,095 \times 0,045$ m) și are litere înalte de 0,035 m.

Face parte din colecția Pr. Petre Gheorghe din Govora ²⁰. Se păstrează clar literele P și S cu un cerculeț între ele, pe care-l socotim a fi o

¹⁷ A. v. Premerstein, în *JOAI*, XIII, 1910, p. 205, n. 1; L. Robert, în *Istros*, II, 1934, p. 218 și Wagner, *op. cit.*, p. 97 și 234.

¹⁸ Cichorius, *RE*, I, 1233 și urm., IV, 249 și urm. și *CIL*, XVI, index.

¹⁹ *CIL*, XVI, 94, 117, 118, 121, 183 și 187; *CIL*, III, 11918 = *ILS*, 9152; *Inscrip. Gr. Sicil. Ital.*, 2433 = *ILS*, 8852, Cf. și Cichorius, *RE*, IV, 253. În epoca tirzie a imperiului, *Not. dign. Occ.*, XXXV, 24, o menționează în aceeași localitate: *tribunus cohortis nona(e) Batavorum, Batavis*, cf. Th. Mommsen, *EphemEpigr* V, p. 92 și 174.

²⁰ Din aceeași colecție sînt de notat o serie de monede aflate în ținutul Govorei. *Rturen*: *C. Caesar Aug. Germanicus pon. m. tr. pol.* Rv. Vesta S/C. Vesta tronează cu pateră și sceptrul (Cohen I², 27); *Imp. Caes. Vesp. Aug. p. m. tr. p. cos III.* Rv. *Victoria Augusti S/C.* *Victoria* (Cohen I², 621); *Antoninus Aug. p. p. tr. p.* Rv. *Cos. III S/C.* *cvadriga* (Cohen II², 319); *Imp. Cae. C. Vib. Volusianus Aug.* Rv. neclară; *Imp. C. Ful. Quietus P. f. Aug.* Bust cu coroană solară. Rv. *Soli invicto*. Soarele (Cohen VI², 12); *DNIVSTINI*... Bust cu diademă. Rv. o monogramă complicată. Este un mic bronz argintat (cf. Wroth I, p. 72—73 variante) și *Stoenești* (r. Hurezu): *Iulia Pia Felix Aug.* Rv. *Venus Genetrix*. Zeița cu Eros (Cohen IV², 205).

*interpunctio*²¹ și nu o a treia literă, pentru *tria nomina*. Propunem lectura (fig. 4/5) :

p(edites) s(ingulares).

Întîlnim deci pentru prima dată pe teritoriul Olteniei menționarea corpului de gardă destinat pazei personale a guvernatorului unei provincii romane²². Pe teritoriul Daciei se cunoșteau *pedites singulares* numai la Apulum, unde într-o vreme a stat guvernatorul general al Daciei²³. Ștampila de la Stolniceni nu are însă legătură cu acesta, ci, probabil, cu legatul Moesiei inferioare.

După cum s-a remarcat, cele patru ștampile pe țigle și cărămizi recent descoperite la Bîrsești și Stolniceni (nr. 10—13), în două localități alăturate, menționează trupe romane ce erau necunoscute în Dacia inferioară. Ele au apărut în medii arheologice și militare identice.

La Bîrsești, pe o suprafață de cîteva hectare se întinde o puternică așezare civilă dacică, din perioada Latène. Ea se situează la poalele dealului mamelonar Chiciurla, pe care se pare că a fost o cetate dacică de pămînt, acum erodată. Cetatea și așezarea dacică de la Bîrsești posedau un larg cîmp de vedere pe valea Oltului, controlau economic și militar drumul Oltului împreună cu văile ce se deschid spre Ocnele Mari, Govora și Hurezul. În centrul așezării de la Bîrsești apare la suprafața terenului urma unui *burgus* roman de zid, din ale cărui ruine provin ștampilele amintite. Pe urmele arăturii făcute cu tractorul am putut constata că această întăritură romană s-a ridicat în mijlocul așezării getice, care fusese distrusă și incendiată (case arse, ceramică dacică, rișniță, un depozit de unelte din fier etc.). Se pare că, toate aceste urme dacice nu depășesc epoca războaielor de cucerire a Daciei. Însemnătatea economică și militară a punctului arheologic de la Bîrsești ne-a determinat a localiza acolo, *Buridava getică*, cunoscută și dintr-un *pridianum* al cohortei I Hispanorum veterana, din timpul lui Traian²⁴; iar Buridava de la Stolniceni ar corespunde perioadei stăpînirii romane²⁵.

Vexilații din cohors II Flavia Bessorum, din cohors IX Batavorum, din cohors I Hispanorum veterana, probabil și din alte trupe, au construit castelul militar de la Bîrsești, au incendiat casele distrugînd total așezarea getică și au alungat populația băștinașă din acest important punct strategic. Această s-a petrecut în epoca primului război al lui Traian

²¹ CIL, III, p. 2568, citate asemenea cazuri.

²² Fiebigler, *RE*, II, 3, col. 237; A. v. Domaszewski, *Die Rangordnung des röm. Heeres* (Sonderdruck aus *Bonn Jahrb.*, Heft 117), Bonn, 1908, p. 35 și D. Tudor, *Pedites singulares à Buridava*, în *Dacia*, N. S., VIII, p. 345 urm.

²³ CIL, XVI, 57 și 107; CIL, III, 12633, c-g; JOAI, V, 1902, Beibl. p. 118, nr. 2-5 și Wagner, *op. cit.*, p. 202 și urm. În Muzeul de la T.-Severin se găsește o ștampilă similară (fig. 4/6), se pare, adusă acolo de la Apulum.

²⁴ A. S. Hunt, *Raccolta di scritti in onore de G. Lumbroso*, Milano, 1925, p. 265 și urm.; G. Cantacuzino, *Rev. hist. du Sud-Est européen*, V, 1928, p. 38 (= *Aegyptus*, IX, 1928, p. 63 și urm.); Daicoviciu, *op. cit.*, p. 251; R. O. Fink, *JRS*, XLVIII, 1958, p. 102 și urm.; R. Syme, în *JRS*, XLIX, 1959, p. 26 și urm. și R. Vulpe, *Studii clasice*, II, 1960, p. 337 și urm.

²⁵ D. Tudor, *Les garnisons de Buridava*, loc. cit.

cu Decebal, cînd Buridava getică își încetează existența. Cu deschiderea războiului al doilea, garnizoana de aici pleacă pe cîmpul de operații în Ardeal.

La Stolniceni, unde după traseul drumului roman și distanțele rutiere păstrate de *tabula lui Peutinger*, se localizează cert Buridava romană²⁶, am observat aceeași situație topografică și arheologică, cu ocazia săpăturilor de salvare din 1962 (încă inedite). Chiar pe malul Oltului, pe un loc unde există modeste urme de locuire dacică din aceeași epocă cu cele de la Birsești, s-a ridicat un alt *burgus* roman, din care provin ștampilele descrise mai sus (nr. 12—13). La Stolniceni există și un castru mare din zid pe locul denumit „conacul Boroneasca”, dar acesta s-a ridicat cel mai de vreme, de către Hadrian, prin *cohors milliaria Brittonum*²⁷, cînd *burgusul* de la „Priză” (200 m spre nord) nu mai era satisfăcător pentru paza Oltului.

În vederea pregătirii operațiilor ultimului război cu Decebal, romanii au îngrămădit la gura defileului Oltului, numeroase efective, ca cele de la Birsești și Stolniceni. Majoritatea trupelor postate aici făceau parte din armata Moesiei inferioare și dacă aparțineau altor provincii (ca *cohors IX Batavorum*), fuseseră puse sub comanda guvernatorului aceleiași provincii. Era natural să fie așa, deoarece după primul război cea mai mare parte din teritoriul actualei Oltenii se anexase Moesiei inferioare. De aceea, în acei *pedites singulares* menționați la Stolniceni, sînt a se identifica soldații din garda legatului Moesiei inferioare, a cărui prezență pe teritoriul Buridavei este legată de pregătirea operațiilor militare.

Plecarea pe teatrul de operații a acestor garnizoane se produce în 105 e.n., ceea ce arată că pridianul cohorței I Hispanorum vet., nu poate fi mai tirziu ca acest an²⁸.

14. *BVRIDAVA romană*. Ciob din buza unui vas roman din lut vinăt, descoperit în săpăturile de la punctul „Priză” (1962). Muzeul din R.-Vilcea. Pe el este grafitată o inscripție, cu litere înalte de 0,025 m (fig. 4/4):

Aur(elius) I[...

Fragmentul se datează din prima jumătate a secolului al III-lea e.n. și ne-a păstrat un gentiliciu frecvent întilnit în onomastica romană, după ce Caracalla acordă cunoscuta sa *Constitutio Antoniniana*.

15. *ROMVLA* (satul Reșca, com. Dobrosloveni, r. Caracal, reg. Oltenia). Opaiț de lut, de tipul celor de export („Firmalampen”). Pe fund apare inscripția VIBIVS, un nume de producător cunoscut pînă acum și la Apulum²⁹.

16. *ROMVLA*. Vas din grupul *mortaria*, cu fundul perforat, înalt de 0,13 m și avînd diametrul maxim al gurii de 0,460 m. De o parte și de alta a jgheabului de scurs lichidul, pe buza vasului, se repetă o ștampilă

²⁶ D. Tudor, *Oltenia romană*, p. 47.

²⁷ *CIL*, III, 14216, 25 și D. Tudor, *op. cit.*, p. 251 și urm.

²⁸ D. Tudor, *Les garnisons de Buridava, loc. cit.*

²⁹ N. Gostar, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 172, și C. I. Băluță, *Acta Musei Regionalis Apulensis*, IV, 1961, p. 216.

(0,065 × 0,050 m) cu litere înalte de 0,011—0,015 m, bine păstrate. Muzeul regional al Olteniei din Craiova (unde a intrat din fosta colecție C. Neamțu). Cele două rinduri ale scrierii sînt separate cu un spic de griu și imprimate răsturnat (fig. 1/9):

ТИООИ

ΙΓϺΑΥ

O ștampilă identică dar ștearsă și de dimensiuni mai mici descoperită tot la Romula; se păstrează în Muzeul din T.-Severin³⁰. Dar, în ambele cazuri, numele producătorului rămîne indecifrabil.

D. TUDOR

ЭПИГРАФИЧЕСКИЕ СООБЩЕНИЯ II

РЕЗЮМЕ

В статье описаны следующие памятники:

1. *Пожежена де Сус* (рис. 1/1): обломок митрийского барельефа с фрагментарной надписью... MESO

2. *Пожежена де Сус* (рис. 1/2): лампа с надписью ΧΓΟΤ.

3. *Диерна* (рис. 2); обломок надгробной надписи с именем *Matro*.

4. *Бистрица* (рис. 1/8 и 3). Автор пересматривает описание барельефа, опубликованного Г. Флореску. Вместо [*natis*] следует читать *im(m)u(n)itate*). Автор не согласен с тем, что здесь можно отождествить скульптуру, изображающую Дунайского всадника. На рельефе видны: бог-всадник в восточном костюме, имеющий на голове *cornicopia*, anguiped и *p(edites)*, под копытами коня, дерево и орел.

5—8. *Дробета* (рис. 1/3, 3—5): клейма на кирпичах и черепице.

9. *Дробета* (рис. 1/4): обломок кирпича с греческой надписью.

10—11. *Бырсешть* (рис. 4/1—2): два клейма на кирпичах: *coh(ors) II Fl(avia) Ves(sorum)] et [c(ohors)] IX B(ataavorum)*. Эти две когорты принимали участие в войнах Траяна с даками.

12—13. *Буридава-Столничень* (рис. 4/3,5): два клейма на черепице: *coh(ors) II Fl(avia) Ves(sorum)* и *p(edites) s(ingulares)*. В Буридаве *pedites singulares* составляли стражу губернатора Нижней Мезии во время войн Траяна с Децебалом.

14. *Столничень* (рис. 4/4): граффито на обломке: *Aure[lius]*...

15. *Ромула*: лампа с клеймом VIBIVS.

16. *Ромула*: (рис. 1/9): неразборчивое клеймо на *mortaria*.

³⁰ D. Tudor, *Monumente inedite din Romula*, Vălenii de Munte, 1940, part. II, p. 89 nr. 462 și *Oltenia romană*, p. 399, nr. 132. Privitor la alte *mortaria*. cf. D. Tudor, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 121, nr. 5.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — 1, обломок митрийского барельефа из Пожежены де Сус; 2, надпись на светильнике из Пожежены де Сус; 3—7, клейма на кирпичах из Дробеты; 8, надпись на рельефе из Бистрицы; 9, клеймо на *mortaria* из Ромулы.

Рис. 2. — Обломок надписи из Диерны.

Рис. 3. — Мраморный барельеф из Бистрицы.

Рис. 4. — 1, 2, кирпичи и черепицы из Бирсешти; 3—5, клейма на кирпичах и черепице из Столпичени; 6, клейма на черепице из Дробеты.

COMMUNICATIONS ÉPIGRAPHIQUES II

RÉSUMÉ

Cet article concerne les monuments suivants :

1. *Pojejena de Sus* (fig. 1/1) : fragment en marbre d'un bas-relief mithriaque portant l'inscription fragmentaire...MESO.

2. *Pojejena de Sus* (fig. 1/2) : lampe à l'inscription ΧΓΟΤ.

3. *Dierna* (fig. 2) : fragment d'une inscription funéraire portant le nom *Matro*.

4. *Bistrița* (fig. 1/8 et 3). L'auteur révisé la description d'un bas-relief en marbre publié par Gr. Florescu. Au lieu de [*natis*], il faut lire *im(m)u(n)itate*. Il ne se trouve pas d'accord avec l'auteur susmentionné, que l'on pourrait identifier ici un Cavalier danubien. Sur le relief on voit : un dieu Cavalier en costume oriental et portant une *cornucopia*, l'anguipède terrassé sous les sabots du cheval, un arbre et un aigle.

5 — 8. *Drobeta* (fig. 1/3, 5—7) : estampilles sur briques et tuiles.

9. *Drobeta* (fig. 1/4) : fragment d'une brique portant une inscription grecque.

10 — 11. *Bîrsești* (fig. 4/1, 2) : deux estampilles appliquées sur briques : *coh (ors) II Fl (avia) B[es(orum)]* et *[c(ohors)] IX B(atavorum)*. Les deux cohortes ont participé aux guerres daciques de Trajan.

12 — 13. *Buridava-Stolniceni* (fig. 4/3, 5) : deux estampilles sur tuiles : *coh(ors) II Fl (avia) Bes(sorum)* et *p(edites) s(ingulares)*. Les *pedites singulares* constituaient à Buridava la garde du gouverneur de la Mésie Inférieure pendant les guerres de Trajan contre Décébale.

14. *Stolniceni* (fig. 4/4) : graffite sur un tesson : *Aure[lius]*.

15. *Romula* : lampe estampillée : VIBIVS.

16. *Romula* (fig. 1/9) : estampille indéchiffrable appliquée sur une *mortaria*.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1, fragment d'un bas-relief mithriaque de Pojejena de Sus ; 2, inscription sur une lampe de Pojejena de Sus ; 3—7, estampilles appliquées sur briques à Drobeta ; 8, inscription sur un bas-relief découvert à Bistrița ; 9, estampille appliquée sur *mortaria*, Romula.

Fig. 2. — Fragment d'une inscription trouvé à Dierna.

Fig. 3. — Bas-relief en marbre trouvé à Bistrița.

Fig. 4. — 1, 2, briques et tuiles estampillées de Bîrsești ; 3—5, de Stolniceni ; 6, de Drobeta.